

Vlasta Rišner

Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

vrisner@ffos.hr

Neka slovopisna, pravopisna i jezična obilježja *Bunjevačke i šokačke vile*

U radu se izdvajaju neka slovopisna, pravopisna i jezična obilježja Bunjevačkih i šokačkih novina te, u većoj mjeri, Bunjevačke i šokačke vile, koja od 1871. izlazi kao prilog Bunjevačkim i šokačkim novinama, a od 1873. do 1876. tiska se samostalno. Jezik kojim su novine pisane ne naziva se hrvatskim, nego određuje kao jezik bačkih Hrvata, Bunjevaca i Šokaca, ali se u novinama učestalo govori o hrvatskom kao jeziku uređenom normativnom literaturom koji, kao književni, a onda i jezik novina, treba slijediti. Pitanja o kojima se na stranicama *Novina* raspravlja odnose se i na pisanje odraza jata, a odgovor na to pitanje ima znatno veće značenje – zadire u shvaćanje (standardnoga) jezika kojim se namjeravaju pisati Bunjevačke i šokačke novine. U ovom se tekstu zbog svega toga izdvojena obilježja novinā opisuju u odnosu na jezik bačkih Hrvata i zagrebačke filološke škole. Opisuje se prevladavajući morfonološki pravopis, na morfološkoj se razini kao obilježje zagrebačke filološke škole izdvajaju nesinkretizirani množinski nastavci dativa, lokativa i instrumentala množine, a na tvorbenoj glagolska tvorba pod utjecajem jezika bačkih Hrvata. Nakon usporedbi zaključuje se je li jezik Bunjevačke i šokačke vile uistinu onakvim kakvim se opisuje u teorijskim raspravama na stranicama spomenutih tiskovina.

Ključne riječi: *Bunjevačka i šokačka vila*, novine, bački Hrvati, zagrebačka filološka škola

1. Uvod

Bunjevačka i šokačka vila bile su novine koje su od 1871. godine izlazile kao prilog *Bunjevačkim i šokačkim novinama*. Samostalno su tiskane od 1873. do 1876. podnaslovom ističući da će se osim politikom baviti i gospodarskim temama („gazdinstvom“) te će uz pouku donositi i zabavu. Već se u *Bunjevačkim i šokačkim novinama*, u čijem je okrilju *Vila* započela živjeti, ističe značenje nacionalne pripadnosti određene

zajedničkim jezikom; *našim maternjim jezikom*,¹ koji se u novinama uglavnom ne naziva hrvatskim,² ali određuje kao jezik bačkih Hrvata, Bunjevaca i Šokaca i dovodi u vezu s onodobnim jezikom Hrvata u Hrvatskoj. Pritom se hrvatski jezik smatra književnim jezikom kojemu se teži i razlikuje ga se od govora šokačkih i bunjevačkih Hrvata kao govornoga jezika. Dakle, hrvatski postoji kao književni jezik, iako, kako kaže jedan od bliskih Antunovićevih suradnika S. Vujević;³ „država ima posebno rodoslovno (genetično) kanoti krstno ime“, po kojem se „državnici različito imenuju, kano: Bunjevci, Slavonci, Dalmatinci, Herzegovci, Srbliji i. t. d. Nu u književnosti prima se jedan naslov kanoti prezime sviuh: ‘hrvatski jezik’“ (BŠN, 1870: 326).

Stipan Vujević u *Novinama* (1870: 311) kaže i sljedeće: „avedimo u naše škole književni, dakle u literarnom smislu tako zvani hrvatski jezik“⁴ jer „čisto šokačko-bunjevačko naričje nije shodno za obuku i naobraženje naše mladeži“. Osim toga, Šokci i Bunjevci na svome jeziku *nemaju dovoljno literature za obrazovanje djece* (BŠN, 1870: 326), a jezik je važna oznaka identiteta:

niko ne pomišlja da mi zahtivamo svuda i u svemu isključljivo naš jezik da vlada, niti da se na ovome vršu svi zvanični poslovi, to niti je zakonito a ni ciljishodno. Mi želimo samo da se sve važnije stvari koje se tiču puka i obćeg posla i našim jezikom obće (...). O ravnopravnosti našeg jezika u Subotici (BŠN, 1870: 31).

Kako se već u *Bunjevačkim i šokačkim novinama* izrijekom ističe značenje hrvatskoga kao književnoga jezika, u radu se pretpostavlja da će sadržaj hrvatskih jezikoslovnih rasprava i slovnica utjecati na jezik *Bunjevačke i šokačke vile*. Zbog toga se opisuju neka slovopisna, pravopisna i jezična obilježja *Bunjevačke i šokačke vile* u odnosu na jezik Hrvata u Hrvatskoj, s jedne strane, i Hrvata u Bačkoj, s druge strane.

2. O *Vili bibliografski*

Za pojavu *Novina i Vile*, kao i za veze s Hrvatskom, značajan je kalački kanonik i naslovni biskup Ivan Antunović koji je bio prvim urednikom i *Novina i Vile*, a aktivnim suradnikom i kasnijim urednikom bio je Blaž Modrošić.⁵ Početak je izlaska *Vile* u

¹ „(...) ali bi želili da se isto i u našim bunjevačkim školama dije većina naše dice, našim maternjim jezikom uči“ (BŠN, 1871: 3).

² O nazivu jezika u bačkih Hrvata v. Sekulić 2005: 1 i Vuković 2010: 286.

³ Riječi koje slijede u gornjem tekstu u *Bunjevačkim i šokačkim novinama* potpisao je „Bunjevac“, a uz Stipana Vilova vezuje ih Josip Buljovčić (1996: 28) prikazujući suradnike *Novina*.

⁴ Hrvatski se jezik određuje kao „onaj jezik kojeg smo dosad nazivali ilirskim, niki dalmatinskim, niki pako slavonskim jezikom“ (BŠN, 1870: 326).

⁵ U prvom je navratu Antunović uređivao *Vilu* od početka izlaženja iz tiska do 24. broja 1873. godine, a uredništvo 25. broja preuzeo je Blaž Modrošić. Tijekom 1875. dva su se urednika izmjenjivala; Antunović je uređivao pet brojeva toga godišta te nakon toga razočaran *Vilu* ostavio Modrošiću, koji je urednikom postao 10. studenoga 1875. i *Vilu* uređivao do kraja izlaska iz tiska.

Bunjevačkim i šokačkim novinama oglasen s namjerom razdiobe *poučnih* od *političnih* stvari (BŠN, 1871: 1) i tada se *Vila* ne tiska kao samostalan list nego kao dio *Novina*. Usprkos najavi iz 1871., prema kojoj u *Vili* neće biti politike, nakon dvije godine, kada se počinje samostalno tiskati (1783.), ona se reklamira kao novine koje „raznose političke vesti“ i šire „po slavianske obitelji koristnu i zabavnu pouku“⁶ (BŠV, 1873: 2). Tako joj se dodaje podnaslov u kojem se, uz gospodarstvo i pouku, ističe i politika:⁷

Od 6. broja 1875. godine mijenja se urednik i mjesto tiska; Ivana Antunovića zamjenjuje Blaž Modrošić, a iz Kalače tisak se seli u Baju. U zaglavlju novina dolazi do leksičkih, slovopisnih, pravopisnih i sintaktičkih promjena. Slovopisne se promjene odnose na pisanje odraza jata – umjesto *i* kojim se u zaglavlju do 10. studenoga 1875. bilježio odraz jata bez obzira na duljinu (*pridplata*, *cina*), od tog se, 6. broja 1875., dugi odraz bilježi s *ie* (*namijenjena*, *ciena*), a kratak s *je* (*mjeseca*), sukladno hrvatskoj novinsko-časopisnoj tradiciji. Pravopisna se promjena odnosi na uporabu zarezova umjesto točke iza novinskoga naslova, a sintaktička na dodavanje pridjeva *namijenjena* kojim se izrijekom ističe opća namjena konkretizirana imenicama u dativu:

Zanimljivo je i da se iz podnaslova izostavlja imenica *politika* koja se isticala za Antunovićevo uredništva (*Poučni, gospodarski i politični list/ List za politiku, pouku, zabavu i gazdinstvo*) usprkos ranijoj Antunovićevoj najavi da politiku neće unositi u *Vilu*, nego ostaviti u *Novinama*. U međuvremenu su se *Novine* ugasile pa je *Vila* ostala jedino preporodno glasilo bačkih Hrvata⁸.

⁶ I hrvatski su časopisi i novine često podnaslovom izricali namijenjenost zabavi i pouci (pedesetih godina *Neven* je podnaslovljen kao *zabavni i poučni list*, *Vienac* je od početka izlaženja 1863. godine do 1903. uz naslov imao dativni dodatak *zabavi i pouci*; izostavljen je pridjev *namijenjen* koji se pretpostavljao, dok se od 1903. do 1904. jednaka namjena izricala prijedložnim akuzativom: *časopis za pouku i zabavu*. Dativom se ista namjena izricala primjerice i u *Hrvatskoj lipi* 1875: *časopis zabavi i pouci*, a varaždinski *Pučki prijatelj* imao je podnaslov *poučan i zabavan časopis za puk trojedne kraljevine*. Tjednik *Dragoljub* (izlazio od 1867. do 1868. godine) svoju je jednaku ulogu isticao metaforom donošenja *voska s medom*.

⁷ Isti je podnaslov imala i istarska *Naša sloga: poučni, gospodarski i politični list*.

⁸ O odnosu biskupa Antunovića, *Bunjevačkih i šokačkih novina* te *Bunjevačke i šokačke vile* u literaturi se mogu pročitati tek djelomično točni podatci: „Ivan Antunović, urednik *Novina*, 1872.

O *Bunjevačkoj i šokačkoj vili* u literaturi se govori uglavnom uz *Bunjevačke i šokačke novine*. Tako je i u natuknici u *Hrvatskoj enciklopediji*, gdje se iznosi djelomično točan podatak da je *Vila* od 1873. do 1876. izlazila kao zasebne novine „pod uredništvom B. Modrošića“.⁹

3. *Bunjevačka i šokačka vila* u odnosu na hrvatske novine, jezik i kulturu

Po nazivu novinā (*Bunjevačke i šokačke novine*, *Bunjevačka i šokačka vila*) jasno je da se uredništvo obraća Bunjevcima i Šokcima, a u tekstovima često i Bošnjacima, smatrajući ih *trima najvećim hrvatskim (sub)etničkim skupinama u južnoj Ugarskoj* (Vuković 2010: 279). Danas se u literaturi govori o bunjevačko-bačkim Hrvatima (Sekulić 2005) ili bačkim Bunjevcima (Vuković 2010) te se ističe „manipuliranje identitetom“¹⁰ kojima su Bunjevci bili izloženi. S. Vulić (2019: 427) ističe razliku između bunjevačkih i šokačkih idioma, koja se često zanemaruje iako „pripadaju dvama različitim štokavskim dijalektima.“ U suvremenoj se dijalektologiji šokački govori opisuju kao govori slavonskoga dijalekta, a bunjevački kao novoštokavski ikavski.¹¹

R. Skenderović, istražujući značenje preporodnoga pokreta bačkih Hrvata i njihov odnos prema hrvatskoj kulturi druge polovice 19. stoljeća, ističe suradnju biskupa J. J. Strossmayera i I. Antunovića te zaključuje da su „zahvaljujući dvojici biskupa, bački Hrvati krajem 19. stoljeća u potpunosti integrirani u hrvatska kulturna, politička i

prestao je izdavati politički list i posvetio se izdavanju isključivo kulturnog lista *Vile* [podcrtala V. R.], koji je dotad izlazio kao prilog *Novinama*.“ (URL 1) Taj podatak vrijedi samo za vrijeme u kojem su izlazile i *Novine*, no ne potvrđuje se za sva *Vilina* godišta jer je umjesto Antunovića 25. broj *Vile* 1873. uređivao Modrošić, kao i brojeve od studenog 1875. godine do kraja tiska.

⁹ Navedeno prema: URL 2. Točan se podatak donosi u članku o Blažu Modrošiću na adresi URL 1, gdje se za Modrošića kaže sljedeće: „pročitavši napis Antunovićev putuje u Baju (Vancaga) da se s hrvatskim (bunjevačkim) pjesnikom Stipanom Grgićem-Krunoslavom dogovori oko uređivanja lista *Vila* (...).“ O promjenama urednika v. bilj. 4 i 7.

¹⁰ O tome piše P. Vuković u tekstu *Konstrukcija identiteta u bačkih Bunjevaca* (2010: 263–288) prenoseći riječi Milane Černelić, koja opisuje tri osnovna oblika „manipuliranja identitetom kojima su Bunjevci u Bačkoj bili izloženi u međuraću“ (Vuković 2010: 271): „1. Neutraliziranje ove skupine isticanjem njihove posebnosti: Bunjevci nisu niti Hrvati niti Srbi, već su oni četvrto pleme istog naroda ili četvrti i najmanji narod Kraljevine SHS., 2. Isticanje njihove srodnosti i sa Srbima i s Hrvatima; Bunjevci mogu biti i Srbi i Hrvati, stvar je individualnog odabira kojem će se od dvaju naroda (ili dvaju plemena istoga naroda) prikloniti (...), 3. Odricanje Bunjevcima njihove nacionalne pripadnosti tvrdnjom da su Bunjevci zapravo Srbi katoličke vjere“ (Černelić 2006: 187).

¹¹ Osnovna je razlika između šokačkih i bunjevačkih govora u naglasku: šokački su govori u Vojvodini ikavski staroštokavski, a bunjevački novoštokavski ikavski. To podrazumijeva postojanje akuta u šokačkom govoru nasuprot bunjevačkom, u kojem ga nema. O tome više: Berbić Kolar i Kolenić (2014: 17–18). Opisujući hrvatska narječja u 19. stoljeću, Lisac (2015: 161) kaže: „Oko Sombora i osobito oko Subotice dobro su se čuvali bunjevački govori, ikavski i akcenatski novoštokavski.“

gospodarska zbivanja, što je omogućilo njihov nacionalni, kulturni i vjerski opstanak“ (Skenderović 2007: 85). Na temelju pisma fra Kaje Agjića, koje je 1936. poslao Ljudevitu Gaju, govori se o „sudjelovanju bačkih Hrvata u ilirskom pokretu“, a podatci potvrđuju „da je franjevački samostan u Baji dobivao Gajeve ‘Ilirske narodne novine’“ (Skenderović 2007: 86)¹² te tako bio upoznat s ilirskim pokretom i hrvatskim narodnim preporodom.

U *Bunjevačkim i šokačkim novinama*, kao i u jezikoslovnim raspravama u hrvatskim novinama i časopisima, izjednačuju se pravopisna i slovopisna obilježja. Urednik i suradnici *Novina* u raspravama koje nazivaju pravopisnima rješavaju slovopisna pitanja, kao što je pisanje odraza jata. Rješavanje toga pitanja zadire u shvaćanje standardnoga jezika, koji se tumači u odnosu na jezik Hrvata u Hrvatskoj, uz isticanje razlike između *pravopisa slovničnog* kao dogovorenog, propisanog jezika što različita *nariečja sastavlja* (BŠN, 1870: 110) i govorenoga jezika kao ostvaraja pojedinih skupina govornika. *Novine* se usmjeravaju prema jeziku propisanom slovnica, koje kao priručnici normiraju standardni jezik.

Bunjevačka i šokačka vila i simbolikom se svoga imena nastavlja na hrvatsku tradiciju preporodnih časopisa čiji su predstavnici *Danica* i *Zora dalmatinska*. Iako je u Hrvatskoj ilirizam sedamdesetih godina kada izlazi *Vila* završio, kao njegov se (kasni) odraz u *Vili* prepoznaje ilirska metaforika:

S „bunj. šok. novinami“ prestasmo za vrieme poput bukteće političke luči svietliti rodu svomu, znajući da u prvi čas najtvrdjega sna i najjasnija luč spavavšemu slabo pomaže. Nje stavismo u zabit do boljih vremenah dok neustane vitez dvostruka mača, – a dotle obuhvatismo pouku i zabavu objeručke, da se bližimo s rodom svojim cilju, spasavajućemu sve narode: sve za vjeru, narodnost i rieč svoju! (BŠV, 1873: 2).

Kao i većini hrvatskih časopisa sedamdesetih godina 19. stoljeća, *Vili* je namjera donositi zabavu i pouku, a sve to vlastitim jezikom, koji je svetinja i odraz nacionalnog identiteta. Iako jezik Bunjevaca i Šokaca urednik Ivan Antunović ne imenuje kao hrvatski¹³ nego određuje zamjenicama *naš* i *svoj*, kulturne su veze jake te su podršku početku izlaska *Bunjevačkih i šokačkih novina* dale i hrvatske novine. Potvrđuje to *Zatočnik*,¹⁴ koji dva puta (1869. i 1870.)¹⁵ objavljuje *Pouzdanicu g. kanoniku Ivanu Antunoviću od*

¹² Podatci se navode prema tekstu R. Skenderovića koji prenosi podatke iz sljedeće građe: *Pisma pisana Dru Ljudevitu Gaju i neki njegovi sastavci (1828.–1850)*, ur. Velimir Deželić st., Zagreb, 1909: 6.

¹³ Pridjev *hrvatski* upotrebljava Ivan Antunović tek poslije, u svojoj *Razpravi o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih* (1882: 69), v. Vuković 2010: 286.

¹⁴ *Zatočnik* su bile dnevne novine koje su izlazile u Sisku kao nastavak *Pozora* i *Novog Pozora*. Promjene naziva i mjesta tiska bile su rezultat njihove česte zaplijene. Nakon još jedne kratke promjene imena u *Branik*, tisak se spomenutih novina vraća u Zagreb (1871.), a ime mijenja u *Obzor*.

¹⁵ Prvi put: *Zatočnik*, 23. listopada 1869., drugi put: *Zatočnik*, 21. siječnja 1870.

subotičke omladine. Iako ne donosi posve točne podatke o urednicima *Bunjevačkih i šokačkih novina*,¹⁶ *Zatočnik* podržava samu ideju izlaska novina ističući hrvatsko zajedništvo: *Od probudjenja Bunjevacah najveću korist crpit će hrvatski narod*. (Z, 1869: 43/1). To se zajedništvo ogleda izrijekom, tj. sadržajem, hrvatskih i bačkih novina, ali i njihovim izrazom, tj. jezikom.

Koliko se pratio hrvatski tisak, i to s različitih strana, potvrđuje *Vila* (1873: 99–100), koja prenosi otvoreno pismo porečkog biskupa Jurja Dobrile objavljeno u časopisu *Naša sloga*,¹⁷ dok se u rubrici „Novinski glasi“ komentiraju vijesti o kojima pišu tada najpoznatije hrvatske novine *Obzor*:

U „Obzoru“ preporučuje neki dopisnik iz Tovarnika (u Srijemu) da se čelarstvo u naših učilištih i u pučkih školah, poput Cislitave, uvede kao obligatan (obvezovan) predmet. Mnogo pametnije nego kojekakve nakarade, kojih ni učitelj sam nezna. (BŠV, 1873: 92); Obzor kaže: da se imadu činovnici ogledati ovde u Slavyi, a onde u Mažuranicu, pak će nestat deficita i realna i moralna (BŠV, 1873: 107).

Da *Vila* prati hrvatske novine, pokazuje i spominjanjem *Primorca*¹⁸ iz Kraljevice: „Srdačno pozdravljamo „Primorca“ List što ga izdaju bratja na primorju u Kraljevici, i toplo ga preporučamo svemu rodu na jugu i istoku“ (BŠV, 1873: 92). Osim zagrebačkoga *Obzora*, istarske *Naše sloge* i kraljevičkog *Primorca*, uredništvo *Vile* navodi i druge hrvatske novine; one s hrvatskoga sjevera – donosi se popis „naših listova“ sa „satinicom“ iz varaždinskog *Pučkog prijatelja* (BŠV, 1875: 3–4); s istoka (osječki *Napredak*) i juga: navodi se zadarski *Narodni list*, kao i stručna glasila za učitelje, pravnike i gospodarstvenike, novine namijenjene različitim dobnim skupinama čitatelja (*Smilje* i *Bosiljak* kao listovi za mladež) te nabožno orijentirani listovi. U popisu se ističu i poznate *Narodne novine* te *Vienac*, ali i manje poznata *Hrvatska lipa*, s bilješkom da izlazi u Zagrebu „od nove godine“ (BŠV, 1875: 4). Prvi broj *Hrvatske lipe*¹⁹ ima nadnevak „3. siječnja 1875.“, a *Vila* u kojoj se *Lipa* spominje „7. siječnja 1875.“!

Veze se s hrvatskom filologijom potvrđuju i spominjanjem hrvatske jezikoslovne literature, *Slovnice* A. Vebera, *Recimo koju* F. Kurelca (u donjem tekstu: *Karelca*) i Šulekovih rječnika, o kojima piše Blaž Modrošić:

Uzmite Veberovu 'slovnice latinsku za dolnje gimnazije' pa ćete se diviti tančini duha u hrvatskom Ciceronu: pogledajte Trnskov prijevod „Kraljodvorskoga

¹⁶ O tome više: Skenderović 2007: 89–90.

¹⁷ *Naša sloga* bile su prve istarske novine na hrvatskom jeziku, a od 1870. do 1899. godine izlazile su u Trstu. Nakon toga tiskaju se u Puli do 1915. godine.

¹⁸ *Primorac: list za politiku, narodno gospodarstvo i pomorstvo*, izlazio je u Kraljevici od 1873. do 1878.

¹⁹ *Hrvatska lipa* izlazila je samo 1875. godine, a urednici su joj bili Dragutin Jagić (do 18. broja) i Vjekoslav Klaić.

rukopisa; " Miškatovićeva „Turgenjeva;“ Karelčevu „Recimo koju;“ Jurkovićevo „Janješce,“ i u obće prevode zagreb. klerikah (...).“ (BŠV, 1872: 39).

U daljem tekstu Modrošić hvali Šulekov rječnik, ističući njegovo značenje pri stvaranju znanstvenoga nazivlja iako mu krivo pripisuje Karadžića,²⁰ Obradovića i dubrovačke klasike kao izvore. Ipak, upoznatost sa sadržajem rječnika Modrošić svjedoči navođenjem znanstvenih naziva iz Šulekova rječnika: „(...) nadam se da neće te ostati pri svojih načelih, već će te naučiti što je: lučba (kemia), naravoslovlje, prirodoslovlje, siloslovlje, rudarstvo, bilinstvo, živinstvo, zvjezdoznanstvo, i. t. d.“ (BŠV, 1872: 40). Poznavanje hrvatske tradicije pokazuje Modrošić i iluminativnom citatnošću,²¹ kada želi odrediti sebe i novine u kojima piše kao poznavatelja suvremene hrvatske filologije te upotrebljava naslov knjige Frana Kurelca *Recimo koju* govoreći:

Učeni filolog Fran Kurelac naslovio je ovimi ričmi pred nekoliko godinah jednu svoju zanimivih knjigah. Pa jer i vrime i nužda zahtiva, nadajem i ja predmetu, o kom ću da progovorim, isti naslov. Recimo dakle i mi koju (BŠV, 1871: 37).

Modrošić je poznao Kurelčevu knjigu, kao i ostalu hrvatsku normativnu literaturu, a može se pretpostaviti da Karadžića i Obradovića smješta među izvore Šulekova rječnika kako bi uspostavio formalnu ravnotežu uvodeći izvore s različitih slavenskih strana. Modrošić izrijeком podržava ideju „jugoslavenskoga“ jezika: „Medjutim taj jezik, kojim govorimo mi nit je ilirski, nit hrvatski, niti srbski, slovenski bugarski – nego je to jedan jezik jugoslavenski, kojim besjedi devet južnih pokrajinah naši“ (BŠV, 1871: 38). Usporedba tih riječi s onima koje izriče o književnom jeziku pokazuje da i pojam jugoslavenskoga za njega nije jednak onom što predstavlja u suvremenom jezikoslovlju; Modrošić kao uzor uzima „zagrebački gimnazij“ i „zagrebačke učitelje narodnjake“, a autori su normativne literature koje treba slijediti „zagrebački strukovnjaci.“ (BŠV, 1871: 38), Stoga se može pretpostaviti da je pojam jugoslavenski Modrošiću jednak južnoslavenskom, tj. ilirskom. P. Vuković (2009: 101) u *Leksikonu podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* objašnjava pojam ilirskoga za urednika *Bunjevačkih i šokačkih novina*: „U ugarske ‘Ilire’ *Novine* pritom ne ubrajaju samo Bunjevce, Šokce i Bošnjake kojima se izravno obraćaju kao svojim čitateljima, nego i Hrvate kajkavce u Podravini i Pomurju te Gradišćanske Hrvate u Đurskoj biskupiji (...).“ Dva se spomenuta glotoni-

²⁰ Iako je Šulek imao u rukama Karadžićev rječnik, on je na njega slabo utjecao, a većega utjecaja nije ni moglo biti jer Karadžić pretežito popisuje riječi konkretnoga značenja, a Šulek stvara znanstveno nazivlje.

²¹ Iluminativna se citatnost u knjizi D. Oraić Tolić *Teorija citatnosti* (1990: 43–46) suprotstavlja ilustrativnoj citatnosti. Dok ilustrativna citatnost podrazumijeva uobičajeno shvaćeno navođenje tuđega teksta („neki tekst citira tuđi tekst tako da imitira njegov smisao“), kod iluminativne se citatnosti „citatni tekst orijentira na originalno autorovo iskustvo“, a tekst „nastoji sam sebe prezentirati i potvrditi“ (Oraić Tolić 1990: 45).

ma – ilirski i jugoslavenski – izjednačuju i 1874. u Predgovoru jezikoslovnomu priručniku *Gyakorlati Ilir Nyelvtan (Praktična ilirska gramatika)* Ivana Mihalovića,²² koji je također bio suradnikom *Bunjevačke i šokačke vile* (Mlikota i Lehocki-Samardžić 2016: 260). Mihalović i sama slovnička pravila piše pod utjecajem Mažuranićeve *Slovnice*,²³ te se tako praktično potvrđuju Modrošićeve, ali i riječi S. Vujevića, o potrebi da se slijedi postojeća hrvatska norma opisana u normativnoj literaturi.

Vujević također razlikuje književni (tj. standardni) jezik od razgovornoga jezika, i u tekstu objavljen u *Novinama* pita se: „No kako bi se mogao naš jezik izglediti, izravnati: ako ne po slovnici, koja nam ima služiti kazalom na polju književnosti?!“ (BŠN, 1870: 109). Izbor normativne literature za Vujevića je jasan: „Samo budimo složni s Hrvatom, držmo se onih slovničnih pravilah; koja su nam Hrvati pripisali, inače bit će zidanje babilonskoga tornja, bitće nam smiša u jeziku, te nećemo moći jedan drugog razumiti“ (BŠN, 1870: 110).

Da bi se pokazalo razlikuje li se i praktično na stranicama *Bunjevačke i šokačke vile* književni od razgovornoga jezika, istražiti će se i opisati neka njezina slovopisna, pravopisna i jezična obilježja koja pokazuju pripadnost jeziku zagrebačke filološke škole kao književnom jeziku ili pak govoru bačkih Hrvata kao razgovornomu jeziku. Polazi se od pretpostavke da *Novine*, na čijim se stranicama raspravlja o shvaćanju jezika,²⁴ objavljujući rasprave i pisma većeg broja suradnika nego što to čini *Vila*, nužno donose različiti „privatni“ jezik svojih suradnika, a time u većoj mjeri potvrđuju šarolikost razgovornoga stila svojih čitatelja, i to kroz jezik onih koji na stranicama *Novina* polemiziraju. Jezik *Vile* ujednačeniji je, bliži književnom, tj. standardnom jeziku. To bi se manjim dijelom moglo pripisati i najbližem Antonovićeve suradniku i u određenom razdoblju uredniku *Vile* Blažu Modrošiću,²⁵ za kojega Buljovčić (1996: 27) kaže da je *pisao izgrađenijim i stilski dotjeranijim jezikom* od većine ostalih suradnika, što je rezultat njegova školovanja u Zagrebu.

²² Autorice pogovora pretisku Mihanovićeve slovnice (J. Mlikota i A. Lehocki-Samardžić 2016: 265) donose prijevod Predgovora u kojem se kaže: „Poziv na pretplatu“ koji se odnosi na ovo izdanje jasno izražava cilj, koji autor želi postići s ovom knjigom, a taj je: da se svakome Mađaru pruži prilika za učenje ilirskoga, odnosno južnoslavenskoga jezika [podcrtala V. R.], bez da prestane biti Mađarem“. Buljovčić (1996: 27) spominje Mihalovića kao suradnika *Bunjevačkih i šokačkih novina*.

²³ Usporedba nazivlja, propisa i opisa potvrđuje utjecaj četvrtoga izdanja Mažuranićeve slovnice (*Slovnice Hèrvatske za gimnazije i realne škole iz 1869.*) kao Mihalovićeve uzora (Mlikota, Lehocki-Samardžić i Baraban 2016: 121–145).

²⁴ Razmišljanja se nekih suradnika razlikuju od Modrošićeva i Vujevićeve, npr. Pekanović izjednačuje književni s govornim jezikom te drži da i *Novine* treba pisati samo ikavskim odrazom jata, a Bozo Šarčević kasnije, u drugom godištu *Novina*, brani izjednačavanje govora i pisma zalažući se za fonetski pravopis. Više u: Buljovčić 1996.

²⁵ Govori se o manjem utjecaju jer Modrošić nije bio samo urednikom *Vile*, nego i suradnikom *Novina*.

4. Slovoпись, pravopis i jezik *Vile* između dviju tradicija – Hrvata u Hrvatskoj i Hrvata u Bačkoj

Vežu jezika *Vile* s hrvatskom jezičnom normom te manjim dijelom s govorom bačkih Hrvata, tj. bunjevačkim i šokačkim idiomima, potvrđuju njezina slovoписьna, pravopisna, fonetsko-fonološka, morfološka i tvorbena obilježja, od kojih se navode sljedeća:

4.1. Slovoпись

4.1.1. Bilježenje odraza jata

U prvom se godištu *Vile* i dug i kratak odraz jata gotovo redovito bilježe s *i* (npr. *Upotribljivat se sliđecim načinom ima.*, BŠV, 1871: 4), što je obilježje bunjevačkih govora²⁶ iako i među Šokcima ima ikavskih govora (v. Vulić 2019: 428). Izuzetci su od navedenog pretežitog bilježenja pojedinačni primjeri uporabe rogatoga *e* (*ě*), tako se akuzativ množine imenice *dijete* bilježi kao *dětcu* (BŠV, 1871: 11). U drugom godištu *Vile* ista se duljina jata bilježi na različite načine; iako *Vila* te, 1872. godine, započinje pjesmom u kojoj se dugi odraz jata bilježi s *ie*, a kratki s *je*, što prevladava i u trećem godištu (1873.), nalaze se i primjeri starijega bilježenja preneseni iz hrvatskoga jezika (*ě*), utjecaja govora bačkih Bunjevaca koji su prevladavali u prvom godištu (*i*) te pojedinačni primjeri ekavskoga odraza jata, koji se mogu protumačiti utjecajem srpskoga jezika (*e*), npr.: *věžbati* (BŠV, 1872: 36), *diteljina* (BŠV, 1873: 20, 48), *gusenice* (BŠV, 1873: 74), *slep* (BŠV, 1872: 40). Potvrđuju se i primjeri različitoga bilježenja u istoj sintagmi: *cielu nedilju* (BŠV, 1873: 56). Može se zaključiti da *Bunjevačka i šokačka vila* u prvom godištu slijedi ikavski govor bačkih Bunjevaca, a u drugom, te osobito trećem godištu, bilježenje je odraza jata pod utjecajem standardnoga hrvatskog jezika, kao i njegova publicističkoga stila, tj. jezika hrvatskih novina i časopisa.²⁷

4.1.2. Bilježenje slogotvornoga *r* - /r/

Bunjevačka i šokačka vila slijedi hrvatsku novinsko-časopisnu tradiciju i /r/ bilježi dvoslovom, ali neredovito, te se ondje nalaze i primjeri bez *e*, kao npr. *svrha* (BŠV,

²⁶ Još se tridesetih godina u jezikoslovnoj literaturi kaže: „Bački Bunjevci su doista štokavci, potpuni ikavci i nove akcentuacije kao i Bunjevci u Lici i drugdje“ (Ilovac 1927, navodi se prema: Sekulić 2005: 7). Ikavski se odraz jata spominje i u suvremenim dijalektološkim raspravama; Lisac (2015: 161) navodi: „Oko Sombora i osobito oko Subotice dobro su se čuvali bunjevački govori, ikavski i akcenatski novoštokavski“.

²⁷ O tome u tekstu *Jezik hrvatskih novina i časopisa u 19. stoljeću* Rišner (2015: 277–278): „Uporaba *ie* za dug i *je* za kratak odraz jata ustalila se u *Danici* i *Narodnim novinama*, koje su prije toga, 1849. godine, *ě* zamijenile s *ie* upotrebljavajući ga u slogovima s dugim, ali i s kratkim odrazom jata. Dvoslov *ie* bilježen je umjesto *ě* i u Mažuranićevoj *Směrti Čengić-age* objavljenoj u godišnjaku *Iskra* još 1846. godine.“ Normativno se zamjena „rogatoga *e*“, kao i dvoslova *er* za slogotvorni *r*/r/, ozakonjuje tek trećim izdanjem Veberove *Slovnice hrvatske za srednja učilišta* 1876.

1871: 6), i primjeri s *e: kervca, Cerkvi* (BŠV, 1873: 53). Što se hrvatske norme tiče, može se reći da 1859. godine Mažuranić normira dvoslov *er* za /r/, ali se 1864. u časopisu *Književnik* (24) kaže da *r* „medju dva suglasa, netreba za izgovor nikakova pomagaača“. Ostale hrvatske novine i časopisi /r/ bilježe neujednačeno; *Vienac* ga, kao i *Književnik*, ne upotrebljava. Prema tomu, sama se pojava dvoslova *er* za /r/ u *Vili*, kao i neujednačenost bilježenja, može povezati s hrvatskom tradicijom.

4.1.3. Odras jata iza pokrivenoga *r*

Iza pokrivenoga *r* odraz je jata neujednačen, ali se nerijetko ostvaruje hiperjekavizirano (kao *ie*): *sriedstva* (BŠV, 1873: 74), *usrieći* (BŠV, 1873: 53), *trieba* (BŠV, 1874: 12), *zapriečiti* (BŠV, 1874: 12), što se neredovito nalazi i u hrvatskim novinama.

4.2. Pravopis

Na granicama morfema u *Vili* se poštuje morfonološko načelo, što upućuje na hrvatsku normu i prevladavajuću novinsko-časopisnu tradiciju. Na granicama riječi također je pretežito morfonološko pisanje, ali nalazi se i primjera sastavljenoga pisanja naglasnih cjelina, što svjedoči o utjecaju fonetskog pravopisnog načela ranijih Bunjevaca, osobito Stjepana Vilova. Tako se u *Vili* potvrđuje sastavljeno pisanje futura I. i niječnice s glagolom; *Zanimaće vas* (BŠV, 1873: 73), *neuzrokuje* (BŠV, 1873: 64), no takvo je pisanje rubno, za razliku od *Bunjevačkih i šokačkih novina* gdje su primjeri češći. Tako se u samom početku *Novina* nalazi npr. *Zoraje zazorila, bitiće, skojima*, BŠN, 1870: 1, a fonetske se riječi bez bjelina neredovito bilježe i kasnije.

Usporedi li se pravopis *Novina* i *Vile*, primjećuje se razlika između govornoga jezika (razgovornoga stila) koji se potvrđuje u pismima i komentarima čitatelja objavljivanih, uz novinske članke, na stranicama *Novina*, i književnoga jezika (književnomjetničkoga stila) *Vile*. Može se reći da se objavljivanjem članaka različitih autora koji u *Novine* šalju svoje dopise (obično potpisane inicijalima ili pseudonimom) unosi osobni, privatni pravopis različitih dopisnika, a taj je pravopis ponekad bliži fonetskomu načelu nego što pokazuje pravopis ostalih novinskih članaka. Kao potvrda navodi se dio primjera fonetskoga pisanja naglasnih cjelina u *Dopisu* objavljenom u *Bunjevačkim i šokačkim novinama* (1872: 122):²⁸

Gonime sudbina..., *Dobilismo* dopise..., *i oni, kojisu* zakleti..., *imaoje* Bunjevački puk..., *moglobi* bit dosta..., *Promislitise* moram, *kakvimi* je jad na srcu..., *Subotički* Bunjevci (...) *nemoguse* svojim jezikom služiti., *kakose* po magjarijo *nještoga* snašlo, *bitićemo*²⁹ izključeni i iz crkve...

²⁸ Tekst *Dopisa* zauzima četvrtinu stranice.

²⁹ Kada je pri tvorbi futura prvog infinitiv na prvom mjestu, često se futur tvori hiperpravilno, tj. bez gubljenja završnoga infinitivnoga *i*, kao što je i u gornjem primjeru.

Među obilježja *Vile* kojima se ona povezuje s hrvatskom novinsko-časopisnom tradicijom³⁰ pripada i završno *h* u genitivu množine imenica, npr.: *više putah* (BŠV, 1873: 108), *želje iskrenih srdacah* (BŠV, 1873: 66). Takvo se *h* u većine hrvatskih jezikoslovaca (v. Tafra 1995: 109–130) smatra pravopisnom oznakom dužine i također je obilježje zagrebačke filološke škole.

4.3. Fonetika i fonologija

U *Bunjevačkoj i šokačkoj vili* zabilježen je i oblik *diteljina*³¹ (1873: 20, 48), što upućuje na utjecaj slavonskoga dijalekta, u kojem se *l* i *n* ispred *i* često ostvaruju kao *lj* (Vranić i Zubčić 2018: 547). *J* se umeće i ispred *n* kao u primjeru *narodnje* (BŠV, 1873: 5), *nješto* (BŠV, 1871: 5). Zijev se pretežito ne premošćuje te se ne umeće *j* između dvaju samoglasnika: *što starij idjem* (BŠV, 1871: 50), *starij doba* (BŠV, 1871: 32).

Valja istaknuti i uporabu fonema *h*, kojega nije bilo u bunjevačkom govoru (Vulić 2019: 426), gdje se *h* gubi ili zamjenjuje *s j* i *v*, a u određenim položajima i sa *š* te *k* (u suglasničkoj skupini *ht*) (Sekulić 2005: 16). U *Vili* se *h* rabi u većini leksičkih i u dijelu gramatičkih morfema; ne samo kao pravopisna oznaka dužine u genitivu množine imenica, nego i u pridjeva, iako neredovito, npr: *učiteljima početnih naših narodni Škulah*; U *Bunjevački Šokački Novinah* (BŠV, 1872: 3).

4.4. Morfologija

Bunjevačka i šokačka vila nastavcima pretežito slijedi jezik zagrebačke filološke škole, što je vidljivo iz primjera množinske sklonidbe:

– dativ mn.: *Otvorena rieč sviem Bunjevcm i Šokcem* (BŠV, 1873, 2: 1), *da možemo našim Bunjevcm prodavati* (BŠV, 1871: 40), *Našim Čitateljem!* (BŠV, 1875: 17)

– lokativ mn.: *Kad ovu mora čoviek slušat (...) na njivam, na zabavam* (BŠV, 1875: 18)

– instrumental mn.: *A kako smo tamo s pučkimi školami?* (BŠV, 1871: 38), *Fran Kurelac naslovio je ovimi ričmi* (BŠV, 1871: 37).

Bunjevačke i šokačke novine na početku izlaženja uz jezik zagrebačke škole slijede i govor bačkih Bunjevaca, što pokazuje usporedba početnoga dativnoga obraćanja: *Iskrene riči učenim Bunjevcam i Šokcam* (BŠN, 1870: 5).

U *Vili* su potvrđeni i primjeri uporabe neodređenoga oblika pridjeva umjesto određenoga: *Koji je to knježevan jezik?* (1871: 38), *Učimo naš književan jezik* (BŠV, 1872:

³⁰ Usprkos tomu što je Jagić 1864. u časopisu *Književnik* kritizirao pisanje završnoga *h*, ono se bilježilo u većini hrvatskih novina i časopisa i nakon toga, a osobito se dugo čuvalo u reklamama i oglasima (do kraja 19. stoljeća, a rubno i nakon toga) (Rišner 2015: 274).

³¹ Imenicu istoga značenja Sekulić (1991: 175) u Bunjevaca bilježi kao *ditelna*.

72); *glavan dogodjaj* (BŠV, 1873: 2). Iako se može reći da se u hrvatskih pisaca toga doba (druge polovice 19. stoljeća) „u većini djela dobro razlikuje određeni i neodređeni pridjevni oblik“ (Vulić i Laco 2015: 205), u književnim se tekstovima nalazi i nedosljednosti,³² koje se potvrđuju i u hrvatskim novinama i časopisima prvih tridesetak godina 20. stoljeća³³ te se spomenuto obilježje, s jedne strane, može dovesti u vezu s hrvatskim jezikom. Međutim, da je o odnosu pridjevnih oblika razmišljao i sam urednik *Vile* Ivan Antunović pri jezičnim promjenama svoga romana *Posljednji Gizdarev*, koji je nastajao u vrijeme izlaska *Vile*; oko 1875, potvrđuju Antunovićeve „sekundarne intervencije u jezik i stil primarnoga zapisa“ (Vuković 2015: 275),³⁴ među kojima je zamjena neodređenoga pridjevnog oblika određenim.³⁵ Kako veći dio ostalih Antunovićevih promjena ide u smjeru poštovanja norme (npr. hiperjekavizam *osjegurao* mijenja u *osigurao* te odustaje od bilježenja jotacije u primjerima kao što je *hćela*³⁶), može se pretpostaviti da su prvotni neispravni pridjevni oblici u književni jezik ušli iz govora, tj. da su postojali i u govoru bačkih Bunjevaca. Potvrdu daje i J. Buljovčić (1996: 60), koji uporabu neodređenoga pridjevnog oblika umjesto određenoga u *Bunjevačkim i šokačkim novinama* vezuje uz govorna obilježja.

4.5. Tvorba i uporaba glagola

Jezič *Vile* u najvećoj mjeri potvrđuje dijalektna jezična obilježja u glagolskoj tvorbi. Neka od tih obilježja odlikuju govore Hrvata u Bačkoj, ali se u većoj mjeri nalaze i u hrvatskim govorima te odstupaju od onodobne norme hrvatskoga standardnog jezika.

Među osobitosti se glagolske tvorbe i uporabe na stranicama *Vile* ubrajaju:

– uporaba infinitiva bez završnoga *i* (npr. *koliko puta najsladji zalogaj odkinit, san ukinit, veselje ostavit mora*, BŠV, 1871: 32). Takvi su oblici obilježjem bunjevačkog govora i nalaze se u *Vili* usporedo s infinitivom tvorenim nastavkom *-i*. Međutim, infinitiv bez završnoga *-i* potvrđuje se i u jeziku hrvatskih pisaca 19. stoljeća, gdje je „nejednaka i nedosljedna uporaba infinitiva s dočelnim *-i* i bez njega“ (Vulić i Laco 2015: 207). Da se takav infinitiv u hrvatskom jeziku smatrao obilježjem nestandardno-

³² Usp. Vulić i Laco 2015: 206.

³³ U novinama se neodređeni oblik umjesto određenoga bilježi ponekad u nadnevcima, npr. 1. studena 1924. Usp. Rišner i Mlikota 2018: 248. Isto potvrđuje i *Vila: Bačka dne 3-eg Studena* (BŠV, 1871: 38).

³⁴ *Posljednji Gizdarev* ostao je u rukopisu. Prvu inačicu rukopisa, onu koju je Antunović mijenjao, prepisao je Andrija Frank, učitelj iz Badljevine u Slavoniji (Vuković 2015: 274).

³⁵ Antunović tako primjer ... *kano kad vidiš u žarku ljetnu danu opakliju (bundu) na radeću poljodielcu* mijenja u sljedeći: *kano kad vidiš u žarkom ljetnom danu opakliju (bundu) na radećem poljodielcu* (2015: 166).

³⁶ Iako prevladava (i)jekavski odraz jata, Antunović pod utjecajem govora bačkih Bunjevaca u nekim riječima bilježi i ikavski odraz jata pa oblik *učerala* mijenja u *utirala* (umjesto jekavskoga *utjera-la*).

ga jezika, svjedoči Veberova napomena u *Skladnji* (1859: 119): „*Supin*, to jest infinitiv bez *i*, koji su naši pisci pomješali s infinitivom, stoji poslije glagoljah *kretanja*; n. p. *Idem spavat* itd.“.

– tvorba prezenta; uz prezentske oblike jednake hrvatskom standardnom jeziku upotrebljavaju se i dijalektni, iz jezika bačkih Hrvata i Hrvata jugozapadno od Vinkovaca, a neki i iz posavskih govora. Takvi su oblici 3. l. mn. prezenta *molu*,³⁷ *tražu* i *vidu*³⁸ (*Na prijestolu Boga molu*, BŠV, 1872: 1; *za sve one radosti kojese u muževskoj dobi u svačem drugom tražu*, BŠV, 1872: 2; *kad to znadu i vidu*, BŠV, 1873: 71). Na dijalektnu uporabu prezenta na *-u* (*govoru* i *tražu* umjesto *govore* i *traže*) upozorava i Antun Mažuranić u *Slovnici Hèrvatskoj* (1859: 94). *Vila* u nekih glagola potvrđuje usporedne prezentske oblike te se u 3. licu množine prezenta rabe *imadu*³⁹ i *imaju* (kao 3. l. mn. gl. *imati*), *ćedu* (*kojićedu*, BŠV, 1873:73) i *će* (za glagol *htjeti*). Iako se prvi od navedenih prezentskih oblika smatraju obilježjem govora bačkih Hrvata, osnove *imad-*, *znad-*, *valjad-*, *dad-* opisuju se i kao obilježje hrvatskoga književnoga jezika 19. stoljeća (Vulić i Laco 2015: 208).⁴⁰

– pojedinačni oblici čija tvorba nije u bila u skladu s normom zagrebačke filološke škole, ali se potvrđuje u jeziku bačkih Hrvata. Takav je glagol *sigrati*, koji se i danas nalazi u bunjevačkim govorima u Bačkoj, šokačkim govorima u Slavoniji i Bačkoj te kod Hrvata u Srijemu.⁴¹

5. Zaključak

Bački su Hrvati 1870. godine počeli izdavati svoje preporodno glasilo *Bunjevačke i šokačke novine*. Od 1871. tiska se i *Bunjevačka i šokačka vila*, u početku (do 1873.) u okrilju *Novina*, a nakon toga, do 1876., kada prestaje izlaziti iz tiska, samostalno. Prvotna je namjera bila odvajanje politike od pouke te u *Vili* trebalo biti samo zabave i pouke, ali se ona ipak bavi i politikom, osobito obrazovnom. Kalački kanonik i naslovni biskup Ivan Antunović, prvi urednik *Vile*, dopisivao se s biskupom Strossmayerom, što je utjecalo i na vezu Hrvata iz Bačke s onima u Hrvatskoj. Na stranicama se *Vile* potvrđuju ilirske i preporodne ideje („sve za vjeru, narodnost i rieč

³⁷ *Molu* se nalazi i u posavskim govorima (Ivšić 1913, II: 63) te govorima oko Vinkovaca (Finka i Šojat 1975: 169).

³⁸ Lisac (2003: 57) bilježi pripadnost toga oblika bunjevačkim bačkim govorima.

³⁹ Oblik *imadu* u *Vili* je češći nego *imaju*, a završetak *-de* smatra se obilježjem govora bačkih Bunjevaca (Sekulić 1997: 139–140), kao i hrvatskih govora jugozapadno od Vinkovaca (v. Finka i Šojat 1975: 109, 111).

⁴⁰ Primjeri se spomenutih glagola nalaze i u novinskim, znanstvenim (Horvat, Hudeček i Mihaljević 2015: 326) te administrativno-poslovnim (Rezo 2015: 382) tekstovima 19. stoljeća.

⁴¹ Vulić (2018: 136) opisuje uporabu toga glagola u jeziku bunjevačkih i šokačkih pisaca, kao i u A. G. Matoša, i to pod „utjecajem kraja iz kojega je potekao“.

svoju“, BŠV, 1873: 2) i metaforika kao i u hrvatskim preporodnim glasilima, osobito u *Danici ilirskoj*.

Da *Vila* prati hrvatske novine, potvrđuju bilješke o izlasku *Primorca, Obzora, Naše sloge* i drugih hrvatskih novina. Spominje se i hrvatska normativna literatura, a slijedi se pretežito jezik zagrebačke filološke škole uz slabije izražena obilježja jezika bačkih Hrvata. Na pravopisnoj je razini *Vila* u suglasju s većinom hrvatskih novina; pisana je morfonološkim pravopisom, uz primjere sastavljenog, fonetskog, pisanja naglasnih cjelina, kojih je više u početnim godištima *Bunjevačkih i šokačkih novina*. *Vila* je i slovopisno pod utjecajem hrvatske tradicije; ikavski odraz jata, kojim je pisano prvo godište *Vile*, mijenja se u bilježenje dugoga odraza s *ie*, a kratkoga s *je*, a nalaze se i primjeri „rogatoga“ *e*; slogotvorni se *r*, kao u hrvatskoj novinsko-časopisnoj tradiciji, bilježi dvojako, kao *er* i *r*.

Prevladavanje staroštokavskih nastavaka u imeničnoj i zamjениčnoj sklonidbi također svjedoči o jeziku zagrebačke filološke škole i vezi s Hrvatskom. Primjera koji slijede sklonidbu bunjevačkih i/ili šokačkih govora, tj. govora bačkih Hrvata, nalazi se uglavnom u prvom godištu *Bunjevačkih i šokačkih novina*, a u *Vili* su rijetki. Češće se obilježja toga jezika prepoznaju u tvorbi glagola, a i tada se uglavnom može govoriti o vezi s hrvatskim govorima, pretežito vinkovačkog područja. Prema tomu, iako se u jeziku *Vile* nalaze dijalektna obilježja govora bačkih Hrvata, manje ih je nego na stranicama *Novina* jer se u *Vili* uglavnom slijedi sklonidbeni obrazac zagrebačke filološke škole te se razlikuje govorni i standardni jezik.

Može se zaključiti da, usprkos izrečenoj težnji za slavenskim zajedništvom, jezik *Bunjevačke i šokačke vile* pokazuje čvrstu i neraskidivu vezu s hrvatskom tradicijom. Tako se u praksi jačim od sveslavenske ideje potvrđuje sustav hrvatskoga (nazvanog *našim, narodnim*) kao materinskog jezika.

Izvori i kratice

(BŠN, 1870) *Bunjevačke i šokačke novine*, 1870. Prilog: *Vanredni nadometak*. 1871. Kalača.

(BŠN, 1871) *Bunjevačke i šokačke novine*, 1871. Kalača.

Prilog: (BŠV, 1871) *Bunjevačka i šokačka vila*.

(BŠV, 1872) *Bunjevačka i šokačka vila*, 1872. (Prilog *Bunjevačkim i šokačkim novinama*)

(BŠV, 1873) *Bunjevačka i šokačka vila*, 1873. Kalača.

(BŠV, 1874) *Bunjevačka i šokačka vila*, 1874. Kalača.

(BŠV, 1875) *Bunjevačka i šokačka vila*, 1875. Kalača.

(Z) *Zatočnik*, 1869., 1870. Sisak.

Literatura

- Antunović, Ivan. 2015. *Posljednji Gizdarev: pripoviest, osnovana po Ivanu Antunovich bivšem uredniku „Bunjevačkih i šokačkih novina“* [prir. Petar Vuković]. Subotica – Pečuj: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata – Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj.
- Berbić Kolar, Emina; Kolenić, Ljiljana. 2014. *Sičanske riči*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Učiteljski fakultet u Osijeku.
- Buljovčić, Josip. 1996. Udeo “Bunjevačkih i šokačkih novina” u razvitku pisanog jezika kod bačkih Bunjevaca u drugoj polovini XIX veka. U: *Filološki ogledi*. Subotica, 22–75.
- Černelić, Milana. 2006. *Bunjevačke studije*. Zagreb: FF Press.
- Finka, Božidar; Šojat, Antun. 1975. Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca. U: *Radovi Centra za znanstveni rad Vinkovci*, 3, 35–131.
- Horvat, Marijana; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2015. Jezik hrvatskih znanstvenih tekstova u 19. stoljeću. U: *Povijest hrvatskoga jezika* [ur. Lisac, Josip; Pranjković, Ivo; Samardžija, Marko]. 4. knjiga: 19. stoljeće. Zagreb: Croatica, 301–355.
- Ilovac, Milivoje. 1927. O pravopisu i jeziku Bunjevaca. *Književni sever*, 3 (3–4), 108–113.
- Ivšić, Stjepan. 1913. Današnji posavski govor. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 197, 9–138 (II).
- Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lisac, Josip. 2015. Hrvatska narječja i dijalektološka istraživanja u 19. stoljeću. U: *Povijest hrvatskoga jezika* [ur. Lisac, Josip; Pranjković, Ivo; Samardžija, Marko]. 4. knjiga: 19. stoljeće. Zagreb: Croatica, 159–171.
- Mažuranić, Antun. 1859. *Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realne škole*. Pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 2008.
- Mlikota, Jadranka; Lehocki-Samardžić, Ana. 2016. Gyakorlati Ilir Nyelvtan Ivana Mihalo-
vića – prinos mađarskoj sastavnici hrvatske jezikoslovne povijesti. U: *János Mihálovics, Gyakorlati Ilir Nyelvtan*. Baja: Szigriszt Gyula Bizomány. 1874. Pretisak: Matica hrvatska Ogranak Osijek. Osijek. 2016, 251–303.
- Mlikota, Jadranka; Lehocki-Samardžić, Ana; Baraban, Borko. 2016. Tragom Mažuraniće-
ve *Slovnice Hèrvatske* u gramatičkom priručniku Jánosa Mihálovicsa *Gyakorlati Ilir Nyelvtan*. Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 42 (1), 121–145.
- Oraić Tolić, Dubravka. 1990. *Teorija citatnosti*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Rezo, Vladimira. 2015. Jezik hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u 19. stoljeću. U: *Povijest hrvatskoga jezika* [ur. Josip Lisac, Ivo Pranjković i Marko Samardžija]. 4. knjiga: 19. stoljeće. Zagreb: Croatica, 357–401.
- Rišner, Vlasta. 2015. Jezik hrvatskih novina i časopisa u 19. stoljeću. U: *Povijest hrvatsko-
goga jezika* [ur. Lisac, Josip; Pranjković, Ivo; Samardžija, Marko]. 4. knjiga: 19. stoljeće. Zagreb: Croatica, 245–299.

- Rišner, Vlasta; Mlikota, Jadranka. 2018. Jezik hrvatskih novina i časopisa u 20. stoljeću. U: *Povijest hrvatskoga jezika* [ur. Pranjković, Ivo; Samardžija, Marko]. 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio. Zagreb: Croatica, 245–301.
- Sekulić, Ante, 1997. *Rasprave o jeziku bačkih Hrvata*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Sekulić, Ante. 2005. Govor bunjevačko-bačkih Hrvata. U: *Rječnik govora bačkih Hrvata*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“, 1–27.
- Skenderović, Robert, 2007. Suradnja biskupa J. J. Strossmayera i Ivana Antunovića. *Croatia Christiana Periodica*, 31 (59), 85–103.
- Tafra, Branka. 1995. *Jezikoslovna razdvojba*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Veber Tkalčević, Adolfo. 1876. *Slovnica hrvatske za srednja učilišta*, Zagreb.
- Vranić, Silvana; Zubčić, Sanja. 2018. Hrvatska narječja, dijalekti i govori u 20. stoljeću. U: *Povijest hrvatskoga jezika* [ur. Pranjković, Ivo; Samardžija, Marko]. 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio. Zagreb: Croatica, 525–580.
- Vuković, Petar. 2010. Konstrukcija identiteta u bačkih Bunjevaca. U: *Identitet bačkih Hrvata* [ur. Skenderović, Robert]. Zagreb – Subotica: Hrvatski institut za povijest – Hrvatsko akademsko društvo, 263–289.
- Vuković, Petar. 2009. Hrvatski jezik u Bačkoj i mađarskom Podunavlju. U: *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*. Sv. 9, H [ur. Bačić, Slaven]. Subotica: Hrvatsko akademsko društvo. Printex. <http://www.had.org.rs/leksikoni/Leksikon9.pdf>. Pristup 1. rujna 2020.
- Vuković, Petar. 2015. Rukopis romana *Posliednji Gizdarev* Ivana Antunovića. U: Antunović, Ivan, *Posliednji Gizdarev*. Subotica: Zavod za kulturu vojvodanskih Hrvata – Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 269–288.
- Vulić, Sanja; Laco Gordana. 2015. Jezik hrvatskih književnih djela u 19. stoljeću. U: *Povijest hrvatskoga jezika* [ur. Lisac, Josip; Pranjković, Ivo; Samardžija, Marko]. 4. knjiga: 19. stoljeće. Zagreb: Croatica, 179–243.
- Vulić, Sanja. 2018. *Jedinstvo različitosti*. Radovi iz hrvatske filologije. Split: Književni krug Split.
- Vulić, Sanja. 2019. Hrvatski jezik izvan Hrvatske u staroj i novoj dijaspori u 20. stoljeću. U: *Povijest hrvatskoga jezika* [ur. Pranjković, Ivo; Samardžija, Marko]. 6. knjiga: 20. stoljeće – drugi dio. Zagreb: Croatica, 405–461.
- URL 1: <http://www.glasnik.hu/kultura-menu/knjiga/573-stjegono-a-bunjeva-ko-okog-preporoda-bla-modro-i>. Pristup 3. lipnja 2019.
- URL 2: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=10201>. Pristup 3. lipnja 2019.

The Newspaper *Bunjevačka i šokačka vila* between the Language, Spelling and Orthography of the Croats in Bačka and the Language of the Zagreb Philological School

The paper focuses on some spelling, orthographic and language features of the newspaper *Bunjevačke i šokačke novine* and especially of *Bunjevačka i šokačka vila*. The language in which the newspaper was written was not defined as Croatian but as the language of Croats, Bunjevci and Šokci of the Bačka region. However, the newspaper repeatedly refers to Croatian as a language defined by normative literature. The issues that were discussed also included the spelling of the reflex of jat (ě), and the answer to the question of how to spell the reflex of jat is of a much greater importance, since it affected the understanding of the (standard) language in which *Bunjevačke i šokačke novine* was intended to be written. For all these reasons, the author of this text describes the selected characteristics of the newspapers in relation to the language of Bunjevci in the Bačka region and the language of the Zagreb Philological School. The author describes the morphological orthography. On the morphological level, emphasis is put on nonsyncretized plural endings for the dative, locative and instrumental cases as a feature of the Zagreb Philological School. On the formative level, the text analyses the formation of verbs under the influence of the language of Bunjevci in Bačka. The comparisons are followed by the conclusion on whether the language in which *Bunjevačke i šokačke novine* and *Bunjevačka i šokačka vila* are written really is the language described in theoretical discussions on the pages of these publications.

Keywords: *Bunjevačka i šokačka vila*, newspapers, Bačka Croats, Zagreb Philological School

